

9. Леонтьев А. А. Проблемы развития психики / Алексей Алексеевич Леонтьев. – М. : МГУ, 1981. – 96 с.
10. Олійник Г. А. Виразне читання. Основи теорії : посібник для вчителів / Г. А. Олійник. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2001. – 224 с.
11. Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их жестам / Аллан Пиз. – М. : Эксмо-Пресс, 2000. – 272 с.
12. Ростовський О. Педагогіка музичного сприймання : навчальний посібник / Олександр Ростовський. – К. : ІЗМН, 1997. – 256 с.
13. Смелкова З. С. Педагогическое общение: Теория и практика учебного диалога на уроках словесности / Зинаида Сергеевна Смелкова. – М. : Флинта: Наука, 1999. – 232 с.
14. Станиславский К. С. Приложение : сб. сочинений : в 8 т. / К. С. Станиславский. – М. : Музыка, 1954. – Т. 2. – С. 318–390.
15. Томан І. Мистецтво говорити / Іржи Томан. – К. : Україна, 1996. – 268 с.

Автор статті досліджує основний знаковий механізм об'єднання – мову, систему знакових одиниць конкретного національного мови. Система мови – це система правил, що дозволяють використовувати знаки з метою передачі змісту інформації. Основа процесу об'єднання дирижера стає встановлення взаємних психологічних зв'язків і комунікацій з виконавцями, обмін інформацією між хористами в творчому процесі, а також взаємодія і психологічне взаємодія.

Ключові слова: невербальні засоби, дирижер, об'єднання, миміка, жест.

The article contains the main symbol mechanism of communication is a language, a system of symbol units of a certain nation language. The system of language is a system of rules with a help of which we use symbols in order to give certain information. The basis of a conductor communication process is establishment of psychological interrelation and communication between players, exchange of information between chorus and a conductor in creative process and also influence and psychological interaction between them.

Key words: nonverbal means, conductor, communication, mimicry, gesture.

УДК 78.03:7.071.5
ББК 85.31р

Олена Тихонюк

ВИТИНАНКА В ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті проаналізовано досвід практичного використання витинанки та її технічних прийомів студентами для виконання курсових, творчих робіт, дипломів. Розкривається її потенціал у розвитку формально-декоративного відчуття студента та становленні національних рис мистецької освіти. Розглядаються засоби художньої виразності витинанки та можливості їх використання в навчальному процесі (основи композиції, проектування і т. п.).

Ключові слова: витинанка, навчальний процес, композиція, симетрія, орнамент.

Сьогодні актуальності набуває не лише питання збереження національних особливостей у мистецтві, але і їхнього розвитку та трансформації під впливом новітніх мистецьких тенденцій та взаємовпливів. Основи художньо-естетичного бачення у творчості переважно закладаються в процесі навчання, еволюціонують у подальшій професійній діяльності митця та набувають індивідуальних рис, опираючись на тверде етнічне підґрунтя. Важливу роль у цьому процесі відіграє вивчення та використання студентами технічних і композиційних прийомів декоративно-народного мистецтва під час виконання курсових та кваліфікаційних робіт.

Однією з таких технік є витинання. Простота виконання та максимальна виразність витятого з паперу зображення відкриває значний потенціал даної техніки у вивченні основних композиційних засобів та структур. Пластична мова зближує її з графічними техніками та аплікацією, що дає змогу застосовувати витинанки студентами графічних та дизайнерських факультетів.

Підкреслюючи роль витинанки в педагогічній діяльності, Михайло Станкевич наводить історичну довідку: “Художники педагоги вже в кінці минулого століття (XIX ст. – Прим. автора), оцінивши високі декоративні якості, доступність матеріалу і легкість витинання, почали запроваджувати її вивчення в школах, як засіб художнього виховання. Першими ввели мистецтво витинанок у навчальну програму професор А.Роллер, директор художньо-промислової школи при музеї промисловості і мистецтва у Відні, та професор Ф.Чижик, засновник курсу народного мистецтва в Імператорській художньо-промисловій школі у Петербурзі.

Незабаром художнє витинання з паперу проклало собі дорогу в загальноосвітні школи Східної Галичини” [9, с.19, 18].

Про подальшу популяризацію витинанки в навчальному процесі засвідчує альбом зразків народних витинанок, виданий Художньо-промисловою профшколою м. Кам'янець-Подільський 1930 року, у передмові до якого автор-упорядник Володимир Гагенмейстер пише: “Висока декоративна якість вирізування, легкість виконання малюнків цією технікою визнана художниками педагогами важливою для художнього виховання, як засіб ознайомлення з формою, розумінням фарб і розвитку смаку” [1, с.5]. У вступній статті до посібника з “художнього вирізування”, що вийшов 1958 року, А.Герасимчук також зазначає: “Вирізування принесе вам велику користь. Воно розвине ваш “глазомер”, дасть поняття про симетрію рисунка, навик ритмічної роботи... Вирізування розвиває і художній смак. При вирізуванні з кольорового паперу... ви вивчаєте художнє поєднання кольорів та фарб” [2, с.5]. Продовжує його думку М.Гусакова: “При всій простоті образотворчих засобів, – пише вона, – що застосовуються в аплікації, досягається висока художня виразність робіт”, це “сприяє розвитку творчості... виховує відчуття форми та кольору” [4, с.3].

Інтерес педагогів до техніки витинанки не згас і в наш час. В останні роки вийшли друком статті та посібники, присвячені даній темі. Доцільність використання “такого доступного матеріалу як папір” у педагогічній художньо-творчій діяльності формулює у своєму методичному посібнику “Види художньої діяльності з паперу” (2003 р.) Олена Швець. Зокрема, авторка відзначає, що в процесі навчання в техніці витинанок розвиваються такі якості, як фантазування, уява, культура сенсорного сприйняття ручної праці, естетичний смак, акуратність, зацікавленість в оволодінні мовою декоративного мистецтва, формується потреба у творчості, результати якої можуть мати утилітарне призначення [12, с.26]. Серед методичних рекомендацій у даній сфері слід відмітити публікацію С.Романцова “Витинанки: крок у майбутнє та сучасне” (2006 р.). “Витинання допомагає розвинути фантазію, почуття ритму, краси, симетрії та рівноваги зображення”, – зазначає автор, послуговуючись власним педагогічним досвідом [8, с.16]. Студентам художньо-педагогічних та художньо-графічних факультетів, а також керівникам та учням мистецьких шкіл і студій адресує свій навчальний посібник “Мистецтво витинанки та аплікації” Володимир Мельник [6].

Виховну роль витинанки відзначали у своїх теоретичних виданнях витинанкарі Сергій Та-надайчук [10], Наталія Гуляєва [3], мистецтвознавець Анатолій Шевчук [13] та ін.

Переважна більшість згаданих публікацій стосується викладання в молодших класах, художніх школах та гуртках відповідно, роботи з дітьми молодшого та середнього шкільного віку. Утім, практика використання витинанки в освітньому процесі вищих художніх закладів, а відтак її вплив на формування професійного митця дослідниками розглядається не так глибоко. Більше того, не відокремлено від інших видів діяльності з паперу, що не завжди є самодостатніми та автентичними (імітація вітража, мозаїки тощо).

Дотичну проблему досліджує у своїй статті “Аплікація як вид ДПМ та впровадження методичних наробок у навчальний процес художньо-графічного факультету” (2006 р.) П.Моценко. Наголошуючи на важливості використання декоративного мистецтва в сучасній мистецькій освіті, автор пише: “Декоративно-ужиткове мистецтво... у силу своїх технічних особливостей виконання активізує уяву, фантазію, креативне мислення, розвиває вміння лаконічно передавати головне, знаходити нові форми передачі та виразності” [7, с.102].

Знайшла своє практичне застосування витинанка в навчальному процесі художньо-графічного факультету Південноукраїнського державного університету ім. К.Д.Ушинського. Викладачами цього закладу Т.П.Ковальчук та Н.І.Резніченко розроблено посібник, в якому “розкривається зміст основних видів художньої обробки паперу” та пропонується програма і структура завдань [5]. Витинанка виокремлюється як один із видів, що має широке застосування, зокрема для виготовлення симетричних форм: “Прорізні вироби з паперу приваблюють можливістю створення ритмічного орнаменту найпростішими, загальнодоступними засобами і дозволяють ефективно і методично знайомити учнів з поняттям симетрії” [5, с.19]. Слід зауважити, що практика використання даної техніки в навчальному процесі вищезгаданого факультету не нова. Це дало свої результати у творчому становленні українських художників, що обрали техніку витинання для своєї творчої реалізації. Серед випускників даного вузу такі майстри витинанки, як Ірина Мазурок-Покіданець, Наталія Гуляєва, Людмила Овсянюк, Людмила Мікурова та ін.

З 1994 року курсові роботи з використанням витинанки виконують студенти IV та V курсів кафедри образотворчого мистецтва Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Упроваджений викладачами О.М.Каленюк та Г.І.Вахрамєєвою курс входить у навчальний план предмета декоративно-прикладне мистецтво та включає в себе теоретичне ознайомлення студентів із даним видом мистецтва та практичні заняття. Студенти починають із простої (одинарної) витинанки, використовуючи дзеркальну та стрічкову симетрію. Наступні завдання – виконання складної витинанки – включають використання фактури, тонованого паперу, тканини та шкіри (рис. 1).

Рис. 1. Курсова робота ст. IV к. кафедри образотворчого мистецтва Волинського національного університету ім. Лесі Українки С.Логіної. “Ангели співають”

Рис. 2. Курсова робота ст. II к. КДІДПМД ім. М.Бойчука, ф-ту МДЖ К.Легкодух. “Дерево життя”

в цілому. Таким чином, “зовнішня частина” розвороту утворює декоративну вставку, крізь ажурні висічки якої глядач бачить символічний світ “внутрішнього” ілюстративного аркуша. Тут студентка також використовує техніку витинанки. Проте вже зображальну роль виконує не витятий простір, а зооморфні силуети, вирізані з тонованого паперу та стримано продекоровані висічками. Розміщені ці образи таким чином, щоб вписуватись у силует висічок верхнього аркуша. Відповідну графічну мову мають і книжкові вставки. Використання такого технічного прийому надає книзі підкреслено національного характеру, наближає до народного декоративного мистецтва, не виходячи за межі пластичної мови графіки. Умовність та

Широко застосовуються можливості витинання в навчальному процесі КДІДПМД ім. М.Бойчука. З ініціативи викладачів студенти виконують курсові та практичні завдання з використанням даної техніки на факультеті декоративно-прикладного мистецтва, зокрема на кафедрах монументально-декоративного розпису, художньої обробки дерева та художнього ткацтва. З 1993 року викладач МДЖ Владимирова Олена Іванівна активно впроваджує техніку витинанки в навчальний процес таких предметів, як основи композиції, проектування (завдання – “дерево життя” (рис. 2), кольорознавство (завдання на співвідношення локальних кольорів). Викладач зауважує, що “витинанка пов’язує студента з його генетичною пам’яттю, а цього сучасному поколінню дуже бракує”. З 2000 року до курсу проектування залучає витинанку викладачка цього ж відділу Скищок Олена Іванівна (завдання – інтер’єр народного житла) (рис. 3).

Окрім обов’язкових завдань, що входять у навчальні плани та програми, студенти художніх навчальних закладів послуговуються технікою витинання для виконання курсових та кваліфікаційних робіт із власної ініціативи. Надзвичайно багатими є можливості використання технічних прийомів витинанки студентами графічних факультетів та факультетів дизайну. Таким прикладом може бути курсова робота студентки відділення книжкової графіки НАОМА Олени Ляшук, а саме оформлення книги “Українські птахи в українському краєвиді”. Глибокий символізм та етнічну забарвленість поетичної збірки студентка виразила через оригінальний макет книги. Кожен ілюстративний розворот книги подвоюється: один аркуш накладається на інший. На площині верхнього аркуша витято лаконічні спрощені зображення птахів та прорізи декоративного характеру. Фольклорного характеру та знаковості надає аркушу дзеркальна симетрія – композиційний прийом притаманний народній витинанці зокрема та народному мистецтву

Рис. 3. Курсова робота ст. II к. КДІДПМД ім. М.Бойчука, ф-ту МДЖ В.Ходак. “Інтер’єр хати”

стилістичні особливості витинанки дозволили студентці влучно передати характер поезії насиченою народною символікою, тотемізмом та архетипічними образами.

Ще ширше можливості витинанки під час навчального процесу використовувала студентка відділення вільної графіки НАОМА Ярослава Галькун. Захопившись даною технікою ще в ранньому віці, вона активно послуговувалася нею для виконання курсових робіт із ряду предметів. На I курсі Ярослава розробила проект абетки (семестрове завдання по шрифтах), виконаний у техніці витинанки. Надалі цей проект був втілений у життя – літери використані як буквиці в поліграфічному виданні.

За допомогою ножиць та паперу Я.Галькун виконувала попередні ескізи до завдань із композиції та графічних технік, зокрема гравюри. За словами самої студентки, це допомагало їй у цілісному баченні композиції та відчутті матеріалу. Цей принцип виконання ліг в основу дипломної роботи – серії гравюр на картоні “Легенди про князів Великої Волині”.

Свої технологічні пошуки дипломантка описала в теоретичній праці на здобуття кваліфікаційного рівня магістра. Їх суть полягає у використанні витинанки в естампі. А саме: на папері, попередньо покритому захисним шаром скотчу, ножицями вирізається зображення. Далі на нього наноситься типографська фарба, і воно тиражується як гравюра на картоні.

Вищеописана техніка була застосована студентом графічного факультету НАОМА Олегом Грищенком при оформленні збірки віршів Нестора Махна – ватажка анархічного руху на Україні часів громадянської війни (рис. 4). В ілюстративних аркушах поєднано експресивний, навіть дещо хаотичний малю-

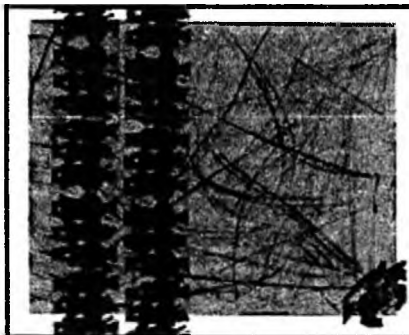
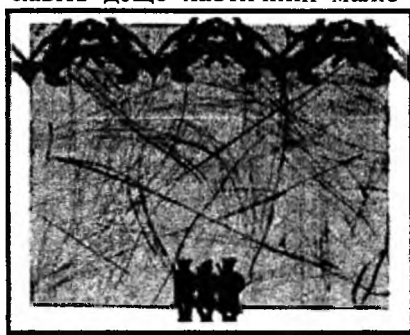

Рис. 4. Курсова робота ст. III к. граф. ф-ту НАОМА О.Грищенко
Оформлення книги “Нестор Махно. Вірші”

трією”. Це один із поширених способів виконання витинанки на Україні [9, с.34]. Проте, залишивши архаїчну схему, студент змінив мотив зображення. Замість традиційних “хороводів” чи “птахів” ми бачимо силуети шеренги солдатів, що при абстрагованому погляді перетворюються в кулеметну стрічку або ряд вершників, що зіткнулись у двобої. У такий спосіб О.Грищенко намагався втілити своє концептуальне бачення твору: “Показати участь українського етносу в анархічному русі під проводом Нестора Махна в часи громадянської війни. Зобразити їх як рушійну силу Махновців та, хоча хаотичне й невідоме, продовження козацької вольниці” (з розмови). Техніка витинанки в даному графічному рішенні відіграє роль зв’язуючої ланки між традиційною формою та новітнім змістом. Її використання до емоційності та ілюстративності аркушів додає символічного навантаження – ритмічний повтор та незамкненість композиції на штовхує на думку про циклічність історії.

Продовжуючи експерименти з обраною технікою, О.Грищенко виконує оформлення української народної казки “Цап та Баран”. Студент вирізає на папері окремі елементи композиції, декоруючи їх ажурною різьбою. А потім, у вже описаний спосіб, роздруковує їх на різнокольоровому папері та складає в єдину композицію аркуша. У цей спосіб студент добивається граничної декоративності ілюстративного розвороту. Стилїстика запозичена в народного мистецтва, лаконічність графічної й дещо грубуватої мови покликані закцентувати увагу на змісті тексту. Про нову самодостатню художню мову, сформовану на основі народної витинанки та гравюри на картоні, говорить робота студента “Бателхантери” (рис. 5).

Рис. 5. Курсова робота ст. V к. граф. ф-ту НАОМА О. Грищенко. “Бателхантери”

Органічне поєднання станкової графіки з пластичними можливостями витинання ми можемо прослідкувати на прикладі курсових робіт студентки графічного факультету ЛАМ Лілії Тептяєвої. Підсумком її творчих та технічних пошуків стала дипломна робота: серія “Світ дитинства”. Тут немає прямого стилістичного та композиційного наслідування народної витинанки (і народного мистецтва взагалі). Студентка запозичує лише технічні прийоми роботи з папером, які поєднує відповідно до творчого задуму: це й ажурне вирізування окремих елементів із суцільного аркуша паперу, і створення фактури за допомогою пробійника, і вищипування та виривання по контуру зображення. Нововведенням Л.Тептяєвої є надання об’єму окремим елементам за допомогою загинання назовні їх не приклеєних до площини частин. Це підкреслює специфіку обраного матеріалу та привносить у роботу (що має дитячу тематику) елемент гри. Графічні листи – це складні композиції, створені накладанням сегментів кольорового паперу один на одного таким чином, що нижні шари декорують витяте на верхньому зображення. Обрана техніка не обмежує авторку в кольоровій гамі. Вона надає можливість легко “перебрати” різні варіанти кольорових співвідношень та обрати найвдаліші не лише в процесі ескізування, а й безпосередньо під час роботи над оригіналом, а також, при потребі, замінити окремі сирігмети. На прикладі даної роботи ми можемо відзначити практичні переваги обраної техніки в компонованні та художніх пошуках студентів.

Прикладом використання витинанки на факультеті графічного дизайну може бути дипломна робота студентки КДІДПМД ім. М.Бойчука Наталії Корнієнко. Темою диплома студентка обрала проектування календаря. Його окремі аркуші оформлені сюжетно-декоративними композиціями в техніці витинання, що відображають народні свята відповідно до пори року.

Можливості витинанки дозволяють наочно пояснити студенту композиційні принципи, зокрема симетрії. Навіть на найнижчому рівні підготовки студент може згорнути аркуш паперу і, зробивши декілька випадкових надрізів, видобути симетричну композицію. На даному етапі навчання витинанка, як ніяка інша техніка, “співпрацює” зі студентом, створюючи подекуди неочікувані для нього результати. Дана техніка дозволяє без зусиль дослідити на практиці теоретичні знання, подані викладачем. “Папір завдяки своїй досяжності та простоті обробки є одним з найбільш рухливих матеріалів” [12, с.51]. Велике значення для розвитку студента має можливість “матеріалізації” понять: дзеркальна, осьова, центральна, гвинтова симетрія. Це сприяє розвитку абстрактного мислення та формального бачення композиції. Те, що в інших видах мистецтва вимагає додаткового композиційного (методичного) тлумачення, у витинанці є наочним. Дана техніка – це, по-суті, чітка композиційна схема, яка до того ж несе в собі мистецьку та естетичну цінність.

Висновки

Запровадження завдань з витинання є необхідним у системі формування професійних якостей студентів вищих мистецьких навчальних закладів. Слід особливо відзначити ментальну функцію витинанки в професійній освіті митця. Опанування основ художньої мови на зразках народного мистецтва сприяє вихованню відчуття відбору, тобто виявленню основних та характерних рис зображувальної форми, розуміння знаковості зображувального предмета, його силуетної пластики в майбутнього художника. У ментальному відношенні важко переоцінити метод витинання як звернення до давньої декоративної техніки. Відчуваючи в руках поверхню матеріалу та інструмента витинання, студент бере безпосередню участь у творенні форми художнього твору з паперу, що забезпечує можливість усебічного виховання сенсорної системи.

Важливим у процесі витинання є інтуїтивний підхід у створенні роботи. Подібно до каліграфії, майстер мусить зосередитися на своєму уявному баченні майбутнього образу-знака й влучним маніпулюванням інструмента без поправок та попереднього начерку створити художній твір. Студенту важливо розвивати відчуття ритму та пластики форми, не використовуючи допоміжних засобів.

Іншим позитивним боком витинанки можемо назвати безпосередній контакт із площинним матеріалом (папір), а саме його прорізування примушує студента відчувати “тіло” площини, яке він звик сприймати умовно, відтворюючи образи за допомогою олівця і намагаючись створити ілюзію простору. Це допоможе глибше зрозуміти закони чисто графічної, рисованої композиції, де площина виступає точкою відліку в побудові композиційного простору.

Отже, витинанка в поєднанні із сучасними методами освоєння графічних композиційних прийомів може збагатити мистецький навчальний процес ще одним не абстрактним, а менталь-

ним, глибоко традиційним, методом розвитку художньо-пластичних та образних навиків кожного студента.

1. Гагенмейстер В. М. Настінні паперові прикраси Кам'янецьчини / В. М. Гагенмейстер. – Кам'янець-Подільський : [б. в.], 1930.
2. Герасимчук А. Вырезывание / А. Герасимчук, Н. Ханевская // Своими руками. Сборник в помощь кружкам "Умелые руки". – М. : Молодая гвардия, 1958.
3. Гуляева Н. Ю. Витинанка. Практичні рекомендації для вчителів та витинанкарів-початківців : посібник / Н. Ю. Гуляева. – Вінниця : Книга-вега, 2008.
4. Гусакова М. А. Аппликация : учебн. пособие для учащихся пед. училищ по специальности 2002 / М. А. Гусакова. – М. : Просвещение, 1977.
5. Ковальчук Т. П. Виды художественной работы с бумагой : наглядно-методическая разработка / Т. П. Ковальчук, Н. И. Резниченко. – Одесса : Астропринт, 1998. – 76 с.
6. Мельник В. М. Мистецтво витинанки та аплікації : навчальний посібник / В. М. Мельник. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2006.
7. Моценко П. Аплікація як вид ДПМ та впровадження методичних наробок у навчальний процес художньо-графічного факультету / П. Моценко // Вісник. Харк. держ. акад. дизайну і мистецтва. – 2006. – № 12. – С. 102–107.
8. Романцов С. В. Витинанки: крок у майбутнє та сучасне / С. В. Романцов. – Шостка : Сіверянина, 2006. – 83 с.
9. Станкевич М. Українські витинанки / Михайло Станкевич. – К. : Наукова думка, 1986.
10. Танадайчук С. Витинанки. Витинанкові іграшки / С. Танадайчук. – К. : Соборна Україна, 2000.
11. Шахова Н. Художня аплікація і паперові візерунки / Н. Шахова. – Донецьк : БАО, 2006.
12. Швець О. Види художньої діяльності з паперу : метод. посібник / О. Швець ; Центр дитячої та юнацької творчості. – Запоріжжя : Поліграф, 2003.
13. Шевчук А. М. Українська образотворчість: пошуки істини : статті та есеї з історії і критики декоративно-ужиткового й образотворчого мистецтва / А. М. Шевчук. – К. : Софія-А, 2007.

В статье проанализирован опыт практического использования вырезания и его технических приемов студентами для выполнения курсовых, творческих работ, дипломов. Раскрывается его потенциал в развитии формально-декоративных ощущений студента и становление национальных основ художественного образования. Рассматриваются приемы художественной выразительности вырезания и возможность их использования в учебном процессе (основы композиции, проектирование и т. д.).

Ключевые слова: вырезание, учебный процесс, композиция, симметрия, орнамент.

The article analyses experience, practical use and technical possibilities of the cut-outs, which are used by the students to create their diplomas, term papers, creative projects. Expands its potential in the development of the student's decorative and formal feelings, and establishing of the national traits in the artistic education. Means of the artistic expression of the cut-out and the possibilities of its use in the academic activity are depicted in the article (basics of the design, project conception etc.).

Key words: the cut-outs, educational process, a composition, symmetry, an ornament.

УДК 78.03:7.071.5

ББК 85.31р.

Леся Романюк

СПЕЦИФІКА МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ В ПОЧАТКОВИХ І СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СТАНІСЛАВОВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлюються основні тенденції становлення й розвитку музичної освіти та способи її функціонування в загальноосвітніх навчальних закладах Станіслава різного рівня та профілю в історичний період другої половини ХІХ – першої третини ХХ століття.

Ключові слова: музична освіта і виховання, українське шкільництво, національні традиції, навчальний заклад, культурно-мистецький розвиток.

В умовах австро-угорського і польського панування український культурно-мистецький та освітянський рух у Галичині мав обмежені можливості для розвитку. Утративши свою державність, українці зазнавали політичного, національного і релігійного утисків. Одним з основ-